

Відгук
офіційного опонента на дисертацію О.М.Фіногенова
“Західно-Українське товариство Ліги Націй:
організаційні засади та напрями діяльності”,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.01 – історія України

У кандидатській дисертації Олега Михайловича Фіногенова висвітлюються різні аспекти діяльності Західно-Українського товариства Ліги Націй (далі – ЗУТЛН), зокрема його статус у Союзі товариств Ліги Націй (далі – СТЛН), взаємини з еміграційним урядом ЗУНР, українськими партіями й організаціями, ставлення до політики владних інституцій Польської держави в українському питанні тощо. Хронологічно робота охоплює період діяльності товариства в 1920-х рр. Обрана тема має наукову і суспільно-політичну актуальність, з огляду на малодослідженість порушеної проблеми в історичній науці та сучасні євроінтеграційні декларації Української держави, що посилюють інтерес до функціонування українських міжнародних організацій упродовж міжвоєнного періоду. Актуальність теми, мета, завдання, об’єкт і предмет, практичне значення дослідження та інші атрибути у вступній частині роботи обґрунтовані належним чином. Матеріали дисертації можуть бути використані в науковій і викладацькій роботі, в т. ч. при написанні узагальнюючих праць з історії України, Польщі, міжнародних відносин, в університетській освіті, а також у практичній діяльності громадських організацій на сучасному етапі.

Дисертант поставив перед собою мету проаналізувати “діяльність ЗУТЛН у контексті міжнародних суспільно-політичних процесів 1920-х років. Структура роботи досить логічна, побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається зі вступу, п’яти розділів, поділених на 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (480 позицій). Дисертація пройшла

належну апробацію на засіданнях відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича, на чотирьох Всеукраїнських наукових конференціях у Львові та Маріуполі, в семи наукових публікаціях, із них п'ять – у фахових виданнях в Україні, що внесені також до міжнародних наукометричних баз даних. О.М.Фіногенов чітко з'ясував наукову новизну одержаних результатів, зокрема питання, які він вперше докладно розкрив в українській історичній науці (організаційні та ідеологічні засади ЗУТЛН у контексті діяльності СТЛН, вплив міжнародних чинників на еволюцію напрямів роботи товариства та ін.), а які проблеми було уточнено або отримали новий рівень розвитку (зокрема, розвиток українсько-польських взаємин, біографічні дані лідерів організації тощо).

У першому розділі “Історіографія, джерела та методи дослідження” при аналізі стану наукової розробки проблеми дисертант умовно поділив наукові праці, що прямо чи опосередковано стосуються теми дослідження, на чотири тематичні групи: узагальнюючі роботи з політичної історії України ХХ ст.; дослідження, присвячені зовнішньополітичним аспектам подій в останні роки Першої світової війни і після розпаду Австро-Угорщини, міжнародним відносинам того часу; розвідки, що висвітлюють передумови створення ЗУТЛН, проголошення ЗУНР і внутрішньополітичні обставини, в яких розгорнуло діяльність товариство; дослідження про діяльність безпосередньо ЗУТЛН. По суті, це своєрідна піраміда, на вершині якої – нечисленні праці, присвячені темі дисертаційної роботи, в основному, сучасних авторів (В.Кушніра, Ю.Рубахи, А.Мельника та ін.). Позитивно, що автор відійшов від традиційного поділу української історіографії на періоди – дорадянський, радянський, сучасний (після 1991 р.) і діаспорний, що часто повторюється в дисертаціях, зробив вдалу спробу більш проблемного аналізу.

Основою для написання дисертації послужило опрацювання широкої джерельної бази, поділеної на п'ять груп, найчисленніша з них – неопубліковані архівні матеріали (118 позицій у списку джерел). Так, цінну

інформацію почерпнуто з неопублікованих документів і матеріалів, що зберігаються в архівних установах України – Центральному державному історичному архіві України (м. Львів, далі – ЦДАЛ України, 10 фондів та колекції мікрофільмів архіву НТШ, оригінали яких зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві, усього – 91 справа), Центральному державному архіві громадських об'єднань України (м. Київ, один фонд, дві справи), Державному архіві Івано-Франківської області (один фонд, п'ять справ), Державному архіві Львівської області (два фонди, 10 справ), а також Архіві актів нових у Варшаві (Польща, 10 справ). Левову частку архівних першоджерел становлять дані з ЦДАЛ України, насамперед, із фонду 355 “Західно-Українське товариство Ліги Націй” (позиції 24–70). Щоправда, за вимогами до оформлення дисертацій в Україні, у списку джерел спочатку подаються назви і посилання на центральні архіви, а потім – на місцеві, обласні.

Водночас у дисертації О.М.Фіногенова використано опубліковані документи і матеріали, мемуарну літературу (вісім назв), статті в українській періодичній пресі досліджуваного періоду (“Діло” і “Громадський голос”). Загалом джерельна база є достатньою для фахового розкриття досліджуваної проблеми. Як позитивний відзначаємо той факт, що використані джерела, як і історіографія, поділені автором не формально (опубліковані, неопубліковані і т. п.), а за змістовим наповненням, на кілька груп: 1) нормативно-правові акти Ліги Націй, СТЛН, міждержавні договори, законодавчі акти та інші документи, що створювали правове поле для діяльності ЗУТЛН; 2) документи ЗУТЛН (статути, звернення, листи і т. п.); 3) діловодна документація українських політичних партій Галичини; 4) періодична преса; 5) мемуарна література. В окремому підрозділі дисертант з'ясував теоретико-методологічні засади дослідження та його основний категоріальний апарат. Застосовані в дисертації методи підпорядковані загальним методологічним принципам, базовими з яких виступають принципи історизму, опори на джерела, наукового плюралізму,

об'єктивності та ін. Теоретико-методологічні засади дослідження автору в нашому розумінні слід було більше показати на прикладі обраної теми.

У двох наступних розділах дисертації – другому і третьому – за проблемно-хронологічним принципом висвітлено передумови створення ЗУТЛН у контексті міжнародних політико-правових змін після закінчення Першої світової війни, його вступ до Союзу товариств Ліги націй і діяльність у 1922–1923 рр. О.М.Фіногенов фахово з'ясував основні методи боротьби товариства за відновлення української державності на західноукраїнських землях за допомогою участі в конференціях СТЛН, що був визначальним, зустрічі членів ЗУТЛН з міжнародними політиками під час проведення конференцій, нарад керівних органів Союзу, підготовки листів, резолюцій з вимогами до країн Антанти у вирішенні українського питання та ін. По суті, етап повноправного членства ЗУТЛН у Союзі (8 червня 1922 р. – 23 червня 1923 р.), другий за хронологією після заснування організації та її вступу до СТЛН у першій половині 1922 р., став основним у діяльності товариства. Вона аргументовано поділяється дисертантом на чотири періоди. Березневе 1923 р. рішення Ради послів держав Антанти про визнання суверенітету Польської держави над Східною Галичиною практично унеможливило членство ЗУТЛН у СТЛН.

На Віденській конференції в червні 1923 р. представницькі права ЗУТЛН було призупинено, а українська делегація на знак протесту залишила засідання. Після призупинення членства ЗУТЛН у Союзі, на третьому етапі свого функціонування, діячі товариства боролися за відновлення прав у СТЛН, шукали тактику подальших дій, що докладно висвітлюється в окремому розділі. Останній, п'ятий розділ дисертації присвячений четвертому періоду в діяльності ЗУТЛН упродовж 1924–1927 рр., коли організація опинилася поза СТЛН, була виключена з Союзу на Ліонському конгресі в червні 1924 р. Серед напрямків роботи товариства в другій половині 1920-х рр. було надсилання меморіалів, звернень до провідних міжнародних організацій, лідерів

європейських держав та ін., але вони не мали успіху. На думку дисертанта, “відсутність реальних результатів у цій сфері пояснюється несприятливими зовнішньо-, внутрішньополітичними чинниками”, зокрема визнанням у міжнародно-правовому аспекті польської влади в Галичині, браком підтримки ЗУТЛН з боку УНДО та інших національно-державницьких сил краю, нестачею матеріально-фінансових ресурсів для пропагандистської діяльності товариства тощо (с. 175).

Основну частину дисертаційної роботи завершують висновки, в яких О.М.Фіногенов логічно підсумував результати свого дослідження. Дисертант аргументовано розглядає ЗУТЛН як одну з провідних еміграційних організаційних структур західноукраїнських політичних діячів, що була створена з метою розширення впливу на міжнародному рівні екзильного уряду ЗУНР для вирішення проблеми державного статусу Східної Галичини. Однак можливості для відродження західноукраїнської держави на зовнішній арені були обмежені внаслідок поразки української революції і підтримки провідними європейськими державами Другої Речі Посполитої в праві володіти Східною Галичиною. Як наслідок, ЗУТЛН, що повноцінно увійшло до СТЛН в 1922 р., після рішення Ради послів держав Антанти щодо Східної Галичини було змушено в 1923 р. тимчасово призупинити діяльність, а в 1924 р. – припинити її у форматі СТЛН. У дисертації на конкретних прикладах висвітлюються контакти і співпраця ЗУТЛН з екзильним урядом ЗУНР, політичними партіями Західної України, наддніпрянським Українським товариством Ліги Націй.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю О.М.Фіногенова, хотілося б висловити водночас ряд зауважень і побажань до опонованої дисертації. *По-перше*, окремі сюжети в роботі потребують більш детального аналізу, поглиблення – про взаємини ЗУТЛН з українськими політичними партіями, організаціями в Галичині, відомості про лідерів товариства та ін. Так, за словами автора, з ряду причин “на зламі 1920-х – 1930-х рр. діяльність

ЗУТЛН була практично паралізована ...” (с. 175), але так і незрозуміло, коли товариство припинило своє існування.

По-друге, в роботі не використано польську та іншу закордонну пресу, що висвітлювала різні аспекти порушеної проблеми. Крім того, О.М.Фіногенов мало використав мемуари польських політиків, дипломатів і відомих громадсько-політичних діячів, причетних до досліджуваних подій, у списку джерел є посилання лише на працю К.Світальського.

По-третє, при аналізі історіографії (с. 19–38) більш доцільно було на початку проаналізувати дослідження, безпосередньо присвячені діяльності ЗУТЛН, а в кінці – узагальнюючі розвідки, що стосуються в цілому політичної історії України ХХ ст. і яким, на наш погляд, приділено в дисертації надто багато місця (с. 20–24), як і працям радянських істориків, що були мало дотичними до теми роботи (с. 20–21, 26–27). Водночас четвертій групі праць, що прямо стосувалися теми дисертаційної роботи, автор приділив три сторінки (с. 33–36), деякі з видань лише назвавши (Ю.Рубаха, Т.Шинкаренко та деякі ін.). Хотілося б побачити, які питання в діяльності ЗУТЛН вже досліджено, яких питань історики торкалися частково, а якими – взагалі не цікавилися.

Крім того, висновки в кінці дисертації і деяких підрозділів бажано було зробити більш об’ємними. У роботі часом трапляються неточності, мовно-стилістичні огріхи. Так, автор у різних місцях дисертації стверджує, що рішення Ради послів держав Антанти було то 14, то 15 березня 1923 р., насправді за нею відбулася в міжнародно-правовому аспекті “легітимізація права Польської держави” на Галичину, а не “на західноукраїнські землі” (с. 175) та ін. Деякі цитати в роботі – надто великі (с. 67–68, 92, 102–103, 117–118 і т. п.). У кінці дослідження доцільно було помістити додатки.

Однак, незважаючи на окремі зауваження й побажання, вважаємо, що кандидатська дисертація Олега Михайловича Фіногенова “Західно-Українське товариство Ліги Націй: організаційні засади та напрями діяльності” є завершеним, самостійним, комплексним дослідженням. Загалом вона відповідає

встановленим в Україні вимогам до такого роду робіт, що дає усі підстави спеціалізованій вченій раді і Інституті українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України та Інституті народознавства НАН України Д 35.222.01 присудити дисертанту науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
і методики викладання історії
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”

І.Я.Райківський

